

Załącznik do uchwały NR XXII/190/20

Rady Powiatu Iławskiego z dnia 22 grudnia 2020 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU IŁAWSKIEGO NA LATA 2021-2024

Iława Grudzień 2020 r.

Spis treści

1. Ogólna charakterystyka powiatu.	3
2. Cel opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.	4
3. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.	5
4. Wewnętrzne i zewnętrzne regulacje prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	5
5. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.	13
6. Lista Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO.	16
7. Cele i kierunki działań Programu Opieki Nad Zabytkami województwa warmińsko - Mazurskiego.	17
8. Rodzaje zabytków najczęściej występujących w regionie warmińsko-mazurskim.	17
9. Nawiązanie programu do strategii dokumentów dotyczących rozwoju przestrzenno-społeczno-gospodarczego regionu.	21
10. Zadania i kompetencje organów samorządu powiatowego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	22
11. Regulacje wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.	24
12. Ogólna charakterystyka zasobów i rozmieszczenia zabytków w powiecie	25
13. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu.	25
14. Dziedzictwo przyrodnicze.	26
15. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu iławskiego.	28
16. Cele i kierunki działań służące realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami.	30
17. Metody wdrażania powiatowego programu opieki nad zabytkami.	32

1. Ogólna charakterystyka Powiatu Iławskiego.

Powiat Iławski położony jest w pld. - zach. części rozległego województwa warmińsko-mazurskiego. Jego obszar o powierzchni 1385 km² obejmuje pogranicze byłych Prus Wschodnich i historycznej Ziemi Lubawskiej, która geograficznie i kulturowo związana była przez wieki z polskim Pomorzem. Ponad 95% powierzchni powiatu zajmują obszary wiejskie. Ponad 57% mieszkańców zamieszkuje w miastach.

Dziedzictwo kulturowe ziem leżących w obecnych granicach powiatu Iławskiego daje się rozgraniczyć na dwa obszary geograficzne: leżącą na południe od Drwęcy Ziemię Lubawską i rozciągający się na północ od Drwęcy obszar obecnych gmin: Iława, Kisielice, Susz i Zalewo. Ziemia Lubawska należąca przez znaczny okres ostatnich stuleci do Rzeczypospolitej charakteryzuje się wielowiekową, pieczołowicie strzeżoną tradycją polską. Z kolei ziemie na północ Drwęcy związane są do 1945 roku z państwowością niemiecką - bądź za sprawą działalności zakonu krzyżackiego, bądź jego politycznych prusackich następców. Ocalone z dziejowych burz obiekty zabytkowe, niezależnie czy powstały na północnych, czy południowych ziemiach obecnego powiatu Iławskiego należą do ogólnie panujących stylów architektonicznych czy artystycznych.

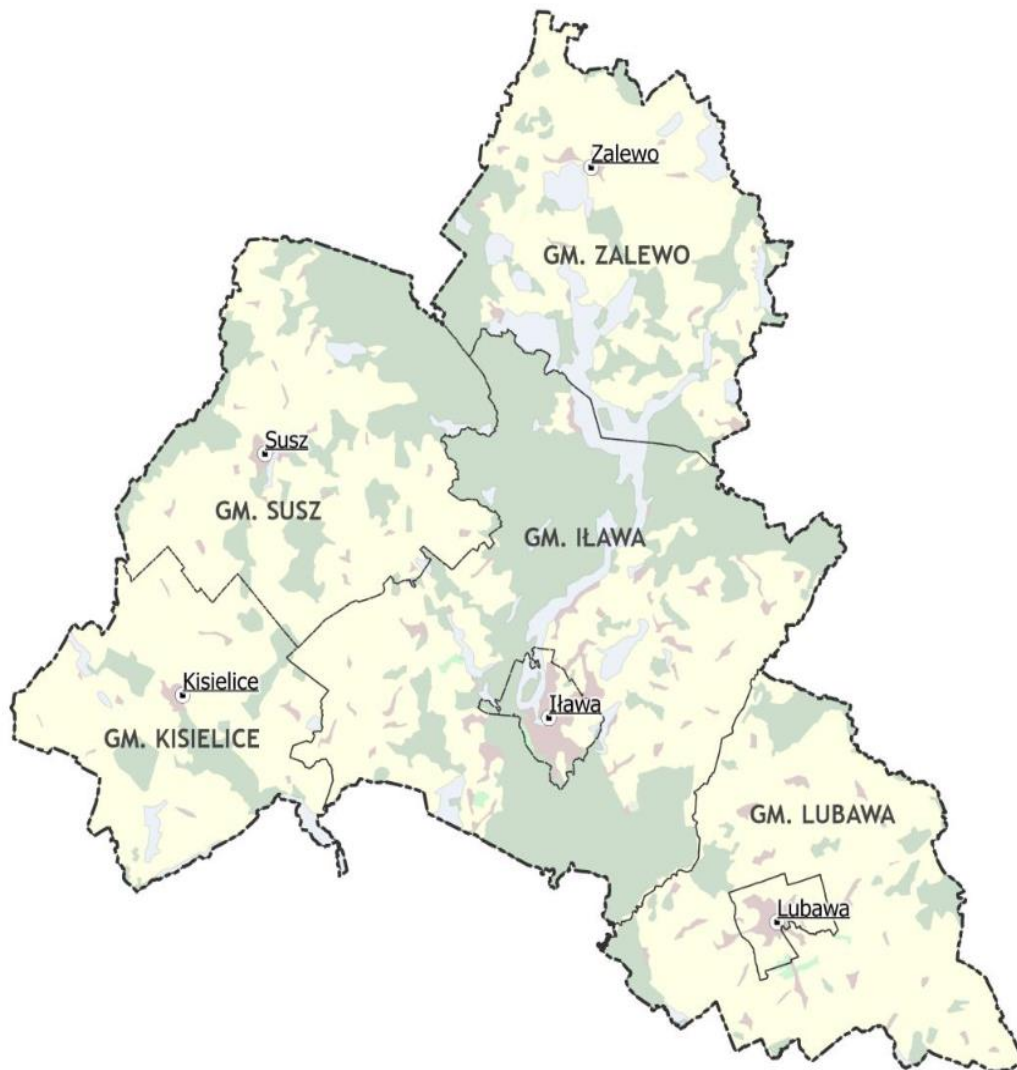
Po II wojnie światowej nowy kształt terytorialny kraju, utworzenie województwa olsztyńskiego i powiatu Iławskiego (początkowo z siedzibą w Suszu) prowadziło nieuchronnie do wytworzenia się więzi gospodarczych i kulturowych pomiędzy terenami i zamieszkującą je ludnością. Procesy migracyjne i demograficzne doprowadziły w krótkim czasie do znacznej unifikacji postaw i zachowań ludzi różnej proveniencji historycznej i cywilizacyjnej. Zjawisko to owocuje bardzo korzystnymi skutkami najłatwiej dostrzeganymi w przejawach wysokiej mobilizacji społecznej, gospodarności i przedsiębiorczości.

Powiat Iławski jest ósmym co do wielkości powiatem województwa warmińsko-mazurskiego. Graniczy z powiatami:

- sztumskim i kwidzyńskim - województwo pomorskie,
- grudziądzkim - województwo kujawsko-pomorskie,
- ostródzkim, działdowskim i nowomiejskim - województwo warmińsko-mazurskie.

W skład powiatu Iławskiego wchodzi 7 gmin (miejskie: Iława i Lubawa, miejsko- wiejskie: Kisielice, Susz i Zalewo oraz wiejskie: Iława i Lubawa).

Stolicą powiatu Iławskiego oraz siedzibą władz powiatowych jest Iława.

2. Cel opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.

Podstawowym założeniem przedstawionego poniżej „Programu opieki nad zabytkami powiatu iławskiego na lata 2021- 2024” jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego.

Dla realizacji tego założenia w ostatnich latach kładzie się coraz większy nacisk na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych.

W ramach budowy nowoczesnego oblicza „społeczeństwa obywatelskiego” dostrzega się potrzebę pogłębiania samoświadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, rodzin, grup społecznych) i zachowanych pamiątek (zabytki archeologiczne, zachowane ukształtowanie przestrzeni miejskiej i wiejskiej, zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup mieszkańców, z reguły połączona jest z dziejami regionu czy kraju.

Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

3. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami powiatu iławskiego na lata 2021 - 2024 został opracowany zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2020 r. poz..282; zm.: Dz.U. z 2020 r. poz.782). Zgodnie z art. 87 ust. 1 cytowanej wyżej ustawy Zarząd Powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków przyjmuje Rada Powiatu. Przedstawiony poniżej Program został zredagowany w oparciu o wytyczne sformułowane przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Wewnętrzne i zewnętrzne regulacje prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. W myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

4.1 Ustawy:

1. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2020 r. poz. 920)
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2020 r. poz..282; zm.:poz.782).

3. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 65; zm.: Dz. U. z 2020 r. poz. 284, poz. 471, poz. 782 i poz. 1709)
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333; zm.: Dz. U. z 2020 r. poz. 471)
5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. Planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293; zm.: Dz. U. z 2020 r. poz. 471 i poz. 1086)
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. (Dz. U. z 2020 r. poz. 1219; zm.: Dz. U. z 2020 r. poz. 1565)
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. (Dz. U. z 2020 r. poz. 55; zm.: Dz. U. z 2020 r. poz. 471)
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. (Dz. U. z 2020 r. poz. 194)
9. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057).
10. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach. (Dz. U. z 2020 r. poz. 902)
11. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. (Dz. U. z 2020 r. poz. 902)
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. (Dz. U. z 2020 r. poz. 164)

4.2 Rozporządzenia:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych. (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609; zm.: Dz. U. z 2019 r. poz. 1721)
2. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie *lub* restauratorskie przy zabytku wpisanym *na* Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym *do* rejestru zabytków (Dz. U. poz. 1674).
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153).
4. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.)

5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. (Dz. U. Nr 113, poz. 661 z późn. zm).
6. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259).
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę. (Dz. U. Nr 89, poz. 510).
8. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. Nr 71, poz. 650)

4.3 Inne uwarunkowania formalno-prawne opieki nad zabytkami.

4.3.1 Dokumenty międzynarodowe.

Konwencja w sprawie ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego.

Konwencja została przyjęta 16 listopada 1972 r. w Paryżu na siedemnastej sesji Konferencji Generalnej ONZ dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO). Została ratyfikowana przez Polskę 6 maja 1976 r. (Dz. U. 1976.32.190.)

W myśl dokumentu „za dziedzictwo kulturalne i naturalne” uważane są:

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Za „*dziedzictwo naturalne*” uważane są:

- pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego,
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania,
- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania lub naturalnego piękna.

Konwencja określa zakres ochrony dziedzictwa na poziomie krajowym i międzynarodowym i w tym celu ustanowiła Międzynarodowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego prowadzący Listę Dziedzictwa Światowego, utworzyła Fundusz Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego, określiła warunki i tryb udzielania pomocy międzynarodowej. Państwa – Strony Konwencji „będą się starały wszelkimi właściwymi środkami, a w szczególności przez ustalanie odpowiednich programów oświatowych i informacyjnych, wzmacniać w swoich społeczeństwach poszanowanie i przywiązanie do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”.

6 maja 1976 r. Konwencja w całości została ratyfikowana przez Polskę (Dz. U. 1976.32.190). Utworzony został Polski Komitet ICOMOS. W 2012 r. zostały opracowane „*Wytyczne operacyjne do realizacji konwencji światowego dziedzictwa*”, określające m.in. kryteria wpisu dóbr.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona)

Konwencja została sporządzona w La Valetta w dniu 16 stycznia 1992 r. Celem jej jest ochrona dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej i jako instrumentu do badań historycznych i naukowych.

Zapisy konwencji definiują dziedzictwo archeologiczne, identyfikują je i przedstawiają środki ochrony. Odnoszą się do zagadnień związanych z finansowaniem badań i konserwacji, gromadzeniem i rozpowszechnianiem badań naukowych, kształtowaniem świadomości publicznej, zapobieganiem niedozwolonemu obiegowi przedmiotów dziedzictwa archeologicznego, a także wzajemną pomocą techniczną i naukową.

Funkcje kontrolne nad stosowaniem niniejszej konwencji sprawuje Komitet Ekspertów powołany przy Komitecie Ministrów Rady Europy. W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej 13 grudnia 1995 r. Prezydent Rzeczypospolitej przyjął i ratyfikował Konwencję (Dz. U., Nr 120, poz. 564 z 1996 r).

Europejska Konwencja Krajobrazowa

Konwencja sporządzona została we Florencji 22 października 2000 r. W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej ten dokument przyjął i ratyfikował 24 czerwca 2004 r. Prezydent Rzeczypospolitej (Dz. U., Nr 14, poz. 98 z 2006).

Celem Konwencji jest promowanie ochrony, zarządzania i planowania krajobrazu, a także organizowanie współpracy europejskiej w zakresie zagadnień dotyczących krajobrazu. Środkami dla realizacji tego celu są w szczególności: prawne uznanie krajobrazu jako istotnego komponentu otoczenia ludzi oraz podstawy ich tożsamości, ustanowienie i wdrożenie polityki w zakresie jego ochrony, zintegrowania krajobrazu z własną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego oraz z własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz.

Jednocześnie strony ratyfikujące Konwencję zobowiązały się do podejmowania działań na rzecz szkolenia specjalistów w zakresie oceny krajobrazu, promowania multidyscyplinarnych programów szkolenia dotyczących polityki, ochrony, gospodarki i planowania w zakresie krajobrazu, przeznaczonych dla specjalistów w sektorze prywatnym i publicznym oraz dla stowarzyszeń związanych z krajobrazem, a ponadto do promocji nauki w szkołach i na uniwersytetach, która odnosi się do dziedzin związanych z krajobrazem i zagadnieniami jego ochrony, gospodarki i planowania. Jednocześnie strony Konwencji zobowiązały się do podejmowania działań na rzecz zidentyfikowania swoich własnych krajobrazów na całym terytorium własnego kraju.

Krajowym aktem prawnym, który w ograniczonym zakresie wprowadza zapisy konwencji jest ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu. Ustawa nie wprowadza własnych przepisów ochrony krajobrazu, czyni to poprzez zmiany m.in. ustaw: o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, o ochronie przyrody. Ustawa ma pozwolić samorządom zadbać skutecznie o ład przestrzenny i ochronę krajobrazu. Wprowadza ona m. in. obowiązek sporządzenia przez samorząd województwa audytu krajobrazowego oraz uzgadniania i opiniowania gminnych dokumentów planistycznych w zakresie uwzględnienia rekomendacji i wniosków wynikających z audytu krajobrazowego.

4.3.2 Dokumenty krajowe.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami sporządzany jest na okres 4 lat, na podstawie art.84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z zapisami ww. ustawy „w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji” (art. 85 ust. 1).

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022 został przyjęty przez Radę Ministrów 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Krajowego programu jest „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”, który realizowany będzie poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym; w tym zadania:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym; w tym zadania:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami; w tym kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami; w tym zadanie:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych.

2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego; w tym zadanie:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego, w tym kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości; w tym zadania:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,

- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami; w tym zadanie:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Jednym z kierunków interwencji zadania „merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach” będzie konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”, przygotowany dla co najmniej trzech województw w oparciu o „pilotażowy konkurs z powodzeniem zrealizowany w województwie warmińsko-mazurskim” (szerzej o konkursie napisano w punkcie 5 Programu).

Ponadto innymi ważniejszymi dokumentami strategicznymi i odnoszącymi się do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami są:

- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą 2030 r.),
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030,
- Krajowa Polityka Miejska do roku 2023,

4.3.3 Dokumenty wojewódzkie.

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025 (Uchwała Nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 25 czerwca 2013 roku).

Strategia definiuje główne cele i kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, ma pełnić funkcje realnego narzędzia zarządzania regionem, przybliżającym do realizacji wizji rozwojowej Warmii i Mazur.

Dokument określa priorytety strategiczne, w których podnosi znaczenie wartości kulturowych wpływających na walory turystyczne regionu i za mocne strony wskazuje „*obszary przyrodnicze prawnie chronione oraz zabytki*” oraz „*bogactwo kulturowe etniczne, w tym różnorodność narodowa i etniczna*”.

W przyjętych w dokumencie celach strategicznych oraz obszarach strategicznej interwencji ujęta jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i jej znaczenie, m.in. wprowadzenie Kanału Elbląskiego na listę kulturowego dziedzictwa UNESCO, wykorzystanie „*różnorodności kulturowej złożoności Warmii i Mazur*” we współpracy międzyregionalnej, zwiększenie atrakcyjności turystycznej (nasycenie obiektami zabytkowymi), rewitalizacja miast.

Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2020-2023.

Podstawę prawną sporządzenia programu opieki nad zabytkami dla województwa stanowi ustawa z dnia 23lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2020 r. poz..282; zm.: poz.782).

„ Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2020-2023”, zwany dalej *Programem*, sporządzony został na podstawie Uchwały Nr 21/305/19/VI Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 29 kwietnia 2019 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia „ Programu opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2020-2023 ”.

Podstawowym celem wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest w szczególności (art. 87 ust. 2 ww. ustawy):

1) „włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.”Wojewódzki program opieki nad zabytkami sporządza zarząd województwa na okres 4 lat (art. 87 ust. 1).

5. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawą prawną ochrony zabytków w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2020 r. poz..282; zm.: Dz.U. z 2020 r. poz.782), która reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania etc.

5.1 Zabytek

W myśl ustawy to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na organy administracji publicznej obowiązek:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowania i utrzymania
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków

- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska
- opieki nad zabytkiem sprawowanej przez jego właściciela lub posiadacza polegającej w szczególności, na zapewnieniu warunków dla:
 - naukowego badania i dokumentowania zabytku
 - zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony.

W myśl tejże ustawy, bez względu na stan zachowania, ochronie i opiece podlegają:

5.1.1 Zabytki nieruchome:

- a) krajobrazy kulturowe
- b) układy urbanistyczne
- c) dzieła architektury i budownictwa
- d) dzieła budownictwa obronnego
- e) obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe
- f) cmentarze
- g) parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni.
- h) miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

5.1.2 Zabytki ruchome:

- a) dzieła sztuki plastycznej, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje
- b) numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie,

odznaki, medale i ordery

- c) wytwory techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego
- d) materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późn. zm.)
- e) instrumenty muzyczne
- f) wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne
- g) przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

5.1.3 Zabytki archeologiczne:

- a) pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa
- b) cmentarzyska
- c) kurhany
- d) relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

5.2 Formy i zakres ochrony zabytków nieruchomych.

5.2.1 Wpis do rejestru zabytków.

Do rejestru zabytków wpisuje się „zabytek nieruchomy” (w tym archeologiczny) na podstawie decyzji wydanej przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków (art. 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W naszym województwie jest nim Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków, który kieruje Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Olsztynie oraz delegaturami w Elblągu i Ełku. Wyróżniamy następujące rejestry zabytków:

- rejestr zabytków nieruchomych - księga rejestru A,

- rejestr zabytków archeologicznych - księga rejestru C,
- rejestr zabytków ruchomych - księga rejestru B.

5.2.2 Ewidencja zabytków

Ewidencję zabytków stanowią zarówno zabytki wpisane, jak i niewpisane do rejestru zabytków. Ewidencję zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków w formie kart ewidencyjnych, zaś ewidencję z terenu gmin prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) w formie zbioru kart adresowych zabytków, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

Obiekty zabytkowe nieruchome wpisane do rejestru oraz inne zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków, a także parki kulturowe uwzględnia się w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Ewidencja zabytków jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Rozpoznanie zasobów, stanu zachowania obiektów zabytków pozwala na wskazanie zagrożeń oraz sposobów reagowania w celu ochrony i powstrzymania degradacji zewidencjonowanych zabytków oraz ich otoczenia.

5.2.3 Pomnik historii

Za pomnik historii uznaje się zabytek o znaczeniu ponadregionalnym, dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, posiadający znaczenie dla dziedzictwa kulturowego Polski. Zabytek uznany zostaje za pomnik historii w drodze rozporządzenia Prezydenta RP na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.2.4 Park kulturowy

Park kulturowy tworzy gmina na podstawie uchwały rady gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Park ten tworzy się w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

6. Lista Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO.

Lista UNESCO została ogłoszona po raz pierwszy w 1978 r. Wcześniej ONZ podjęła rezolucję w sprawie uruchomienia międzynarodowego systemu ochrony światowej spuścizny kulturalnej i naturalnej. Przyjęta wówczas „Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego „ zdefiniowała pojęcie dziedzictwa

kulturalnego. Obejmuje ono :

- > zabytki: dzieła architektury ,dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy ,groty i zgrupowania tych elementów mające wyjątkową wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- > zespoły budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swoją architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- > miejsca zabytkowe; dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego etnologicznego lub antropologicznego.

Na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego nie występuje żaden obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO.

7. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO.

1. Zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego .
2. Dążenie do utrzymania obiektów zabytkowych w jak najlepszym stanie, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko-mazurskiego.
3. Opieka nad zabytkami ruchomymi.
- 4: Stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności muzealnej .
- 5: Opieka nad archeologicznym dziedzictwem województwa warmińsko-mazurskiego .
6. Ochrona dziedzictwa niematerialnego.
7. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

8. Rodzaje zabytków najczęściej występujących w regionie warmińsko mazurskim: 8.1 Zabytki ruchome

Zabytek ruchomy to „rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będących dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo

minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową" (art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome dzielimy na:

1) Zabytki ruchome w zbiorach muzealnych:

W województwie warmińsko-mazurskim funkcjonuje 20 muzeów i oddziałów muzealnych podległych samorządom terytorialnym, a także niespełna 70 muzeów i placówek o charakterze muzealnym prywatnych, społecznych, należących do instytucji, zakładów, szkół i kościołów. Zabytki ruchome, znajdujące się w tych obiektach, to najczęściej zbiory archeologiczne, historyczne, etnograficzne, przyrodnicze, artystyczne inumizmatyczne.

W muzeach samorządowych ma miejsce także działalność wystawiennicza, naukowa, wydawnicza oraz edukacyjna i popularyzatorska.

2) Zabytki ruchome w archiwach i bibliotekach.

Ważnym dobrem kultury są materiały biblioteczne (rękopisy, autografy, starodruki, książki, nuty, ryciny i oprawy) oraz archiwalia (dokumenty, akta, plany, fotografie) zgromadzone w regionalnych archiwach (Archiwum Państwowe w Olsztynie, Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie) oraz bibliotekach (Warmińskie Seminarium Duchowne „Hosianum”, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego).

3) Zabytki ruchome poza zbiorami muzealnymi, bibliotecznymi i archiwalnymi

Są to zarejestrowane i objęte ochroną, poprzez wpis do rejestru, zabytki ruchome na terenie woj. warmińsko-mazurskiego; to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zaliczają się do nich sprzęty, paramenty liturgiczne, elementy wystrojów malarskich, zdobiących ściany świątyń, a także gotyckie tryptyki, krucyfiksy, sprzęty liturgiczne, nieliczne gotyckie ołtarze, rzeźby i naczynia.

8.2. Zabytki nieruchome.

Zabytek nieruchomy to „nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową" (art. 3 pkt 1 i 2

Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zabytki nieruchome dzielimy na:

1) **Zespoły urbanistyczne**, obejmujące zabudowę architektoniczno - urbanistyczną miast. Obecnie na terenie woj. warmińsko - mazurskiego znajduje się 49 miast i 9 historycznych ośrodków miejskich, funkcjonujących na prawach gminy miejskiej.

Według kryterium czasu lokacji, miasta woj. warmińsko - mazurskiego dzieli się na trzy grupy:

1) miasta zakładane w średniowieczu, tj. XIII w. - XV w.

2) miasta nowożytne, XVI w. - XVIII w.

3) ośrodki miejskie powstałe w 2-giej połowie XX w.

2) **Zespoły ruralistyczne**, są to formy przestrzennego ukształtowania krajobrazu wiejskiego. W województwie warmińsko - mazurskim zapoczątkowane zostały w okresie planowej i systematycznej akcji kolonizacyjnej, prowadzonej początkowo przez państwo krzyżackie, później pruskie.

3) **Dzieła architektury i budownictwa:**

1. Obiekty sakralne - są to murowane, wzniesione z czerwonej cegły licowej świątynie oraz drewniane kościoły i synagogi..

2. Zespoły dworsko - parkowe - budowa tych obiektów zastała zapoczątkowana w XII w. przez wielką własność ziemską w Prusach.

3. Obiekty użyteczności publicznej

Wśród obiektów użyteczności publicznej należy uwzględnić następujące kategorie:

- ratusze, budynki administracji miejskiej, starostwa, rejencje;
- budynki poczty;
- budynki sądu;
- szkoły różnych szczebli;
- zespoły szpitali, hospicjów i domów opieki;
- budynki banków;

- budynki hoteli, zajazdów, schronisk;
- budynki hal targowych i wystawowych;
- remizy strażackie;
- kina i teatry;
- dworce i infrastruktura kolejowa;
- koszary;
- inne.

4. Architektura obronna:

1) założenia średniowieczne - są to średniowieczne zamki obronne oraz systemy fortyfikacyjne.

2) założenia nowożytne - to nowożytne obiekty architektury militarnej, powstałe w okresie XVIII - XIX wieku.

5. Obiekty przemysłowe.

Zaliczamy do nich budowle powstałe na przełomie XIX i XX wieku na terenie miast naszego województwa, jako obiekty związane z funkcjonowaniem rodzimego przemysłu komunalnego. Były to takie obiekty, jak gazownie, rzeźnie, zabudowania wodociągów i kanalizacji. W późniejszym okresie budowane były młyny, gorzelnie, spichlerze, browary, cegielnie, tartaki mleczarnie itp. Do tej grupy obiektów należą także kanały i urządzenia hydrotechniczne, takie jak jazy, śluzy i tzw. kanały robocze.

6. Cmentarze.

Cmentarze zostały podzielone na wyznaniowe i wojenne. Do 1-szej grupy zaliczają się cmentarze rzymskokatolickie, ewangelickie, żydowskie oraz cmentarze starowierców i mennonickie. Odrębną grupę stanowią cmentarze wojenne, pochodzące z okresu I-szej i II-giej wojny światowej oraz pojedyncze, nieliczne mogiły.

7. Zespoły zieleni.

Do zabytkowych zespołów zieleni zalicza się dworskie i pałacowe parki, a także zespoły zieleni komponowanej, takie jak przydrożne aleje i parki miejskie.

8. Miejsca historyczne.

Są to miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne, a także działalność wybitnych ludzi. Do takich miejsc należą, np. pola słynnych bitew, tereny dawnych obozów jenieckich i koncentracyjnych.

4). **Zasoby archeologiczne:**

Zabytek archeologiczny to zgodnie z treścią Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3 pkt 4), „zabytek nieruchomy będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”.

Stanowiska archeologiczne dzielą się na:

- stanowiska płaskie (cmentarzyska, osady, obozowiska)
- stanowiska o własnej formie terenowej (grodziska, strażnice, wały, kurhany, kopce).
- nawarstwienia kulturowe w obrębie starych miast - na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zostały wpisane do rejestru zabytków nawarstwienia z 30 historycznych miast
- stanowiska nawodne i podwodne, będące efektem działalności osadniczej człowieka, tworzone w obrębie jezior, a także relikty wszelkich mostów, grobli, przyczółków i innych pozostałości działalności człowieka, które w chwili obecnej zalegają w obrębie zbiorników wodnych.

9. Nawiązanie programu do strategicznych dokumentów dotyczących rozwoju przestrzenno- społeczno- gospodarczego regionu.

Powiatowy program opieki nad zabytkami jest spójny lub zgodny z :

- > Strategia Rozwoju Turystyki województwa Warmińsko-Mazurskiego

Dokument stanowi rozwinięcie celu strategicznego - Maksymalne i dynamiczne wykorzystanie predyspozycji turystycznych regionu,

określonego jako jeden z dwóch priorytetowych celów Strategii rozwoju turystyki w województwie w-m .

Zgodność przejawia się w celu: Maksymalne i dynamiczne wykorzystanie predyspozycji turystycznych regionu .

> Plan zagospodarowania przestrzennego województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Dokument wypracowuje szereg zasad, jakimi należy się kierować kształtując współcześnie przestrzeń i krajobraz kulturowy regionu. Zgodność przejawia się na respektowaniu tych zasad ,a w szczególności

- na ochronie dziedzictw kulturowego i historycznego jako filaru turystyki ;
- otoczeniu opieką obiektów zabytkowych ,w tym obiektów decydujących o odrębności regionalnej ;
- przywróceniu zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru;
- zachowaniu zabytkowych założeń pałacowych, dworskich i parkowych;

10. Zadania i kompetencje organów samorządu powiatowego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Szczegółowy zakres zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został uregulowany przede wszystkim w dwóch ustawach: w ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym i w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 4 ust. 1 ustawy o samorządzie powiatowym zawiera generalną zasadę stwierdzającą, że powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym. Ustawodawca wymienia wśród 22 kategorii zadań publicznych powiatu kulturę i ochronę dóbr kultury. Katalog ten ma charakter zamknięty, rozszerzyć go może jedynie przepis ustawy szczególnej.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art.103 określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków.

Na wniosek wojewódzkiego konserwatora, starosta ustanawia społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie. Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków.

Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna. Na mocy art. 12 ustawy starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Zgodnie z art. 50 ust. 3 ustawy w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia zajęcia go do czasu usunięcia zagrożenia.

W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami

Ustawodawca w art. 81 ustawy O ochronie zabytków dopuszcza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

- 1/ sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich
- 2/ przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych
- 3/ wykonanie dokumentacji konserwatorskiej
- 4/ opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich
- 5/ wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego
- 6/ sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz
- 7/ zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku
- 8/ stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku
- 9/ odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki

10/ odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności

11/ odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych

12/ modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności

13/ wykonanie izolacji przeciwwilgociowej

14/ uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zbytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych

15/ działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu

16/ zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15

17/ zakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Łączna kwota dotacji udzielonych przez organ stanowiący powiatu nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

11. Regulacje wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe opracowania strategiczne i planistyczne powiatu ławskiego

> Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Ława do roku 2023

> Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego :

- miasta Ława

- miasta Lubawa

- miasta i gminy Kisielice

- gminy Ława

- > Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego :
 - gminy Lubawa
 - miasta i gminy Susz
 - miasta i gminy Zalewo

12. Ogólna charakterystyka zasobów i rozmieszczenia zabytków w powiecie.

Zabytki wpisane do rejestru zabytków - zał. nr 1 i 2 do programu (zbiór otwarty):

1/ zabytki archeologiczne - 23

2/ zabytki nieruchome (budynki i obiekty budowlane) – 237

3/ zabytki ruchome - 580

W ewidencji zabytków niewpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego znajduje się 2315 obiektów (zabytków nieruchomych), w tym na terenie: miasta i gm. Iława - 1070, miasta i gm. Lubawa - 178, miasta gm. Susz -302, miasta i gm. Zalewo - 680, miasta i gm. Kisielice - 85 obiektów.

Rejestr zabytków wpisanych do gminnych ewidencji zabytków prowadzą poszczególne samorządy powiatu iławskiego .

13. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu.

- > m. Iława ;
 - Kościół parafialny Przemienienia Pańskiego wraz z wyposażeniem Wnętrza oraz fragm.. murów miejskich
 - Kościół P.W. Niepokalanego Poczęcia NMP
 - Kinoteatr „ Pasja ”
 - Budynek Dworca Kolejowego
 - Budynek Ratusza
 - Bryła i elewacje Budynku administracyjnego SUW
 - Willa ul. Sienkiewicza

- m. Lubawa :
 - Kościół Odpustowy P.W. nawiedzenia NMP z cmentarzem
 - kościół św. Jana Chrzciciela i św. Michała wraz z wyposażeniem
 - Mury obronne i otoczenie , układ urbanistyczny miasta z murami
 - Kościół św. Barbary wraz z wyposażeniem wnętrza
 - Kościół św. Anny wraz z wystrojem wnętrza

- Ruiny zamkowe biskupów chełmińskich
- Klasztor pofranciszkański
- > gm. Iława - Frednowy - Kościół św. Trójcy przenaświętszej wraz z cmentarzem
- Gańdowo - Kościół św. Wojciecha
- Rudzienice - Kościół NMP Królowej Polski
- Zabrowo - Kościół Parafialny z cmentarzem przykościelnym
- Szybark - Zamek
- > m. Kisielice - Kościół P.W. matki Bożej Królowej Świata
- > gm. Kisielice - Łęgowo - Kościół P.W. Niepokalanego Poczęcia NMP z wyposażeniem
- > gm. Lubawa - Grabowo - Kościół Parafialny P.W. NMP z cmentarzem przykościelnym
- Kościół Parafialny P.W. Matki Boskiej Różańcowej
- Kazanice - Kościół z cmentarzem
- Rożental - Kościół św. Wawrzyńca
- Samplawa - Kościół św. Bartłomieja wraz z cmentarzem
- Złotowo - Kościół św. Barbary wraz z cmentarzem
- > m. Susz - Kościół P.W. Św. Antoniego z wyposażeniem
- Kościół parafialny P.W. Sw. Rozalii
- Miasto Susz w obrębie murów miejskich
- > gm. Susz - Bałszyce : - Zespół Rezydencjonalny - Pałac
- Kamieniec : - Kościół P.W. Matki Boskiej Królowej Świata z wyposażeniem
- Pałac wraz z pawilonem w parku, bramami wjazdowymi i parkiem Krajobrazowym
- ≥ m. Zalewo - Kościół św. Jana Ewangelisty z fragmentami polichromii Baszta z otoczeniem
- > gm. Zalewo - Boreczno - Kościół z cmentarzem .Kaplica św. Rocha
- Dobrzyki - Kościół Apostołów Piotra i Pawła z cmentarzem
- Jaškowo - Kościół z wyposażeniem wnętrza
- Pałac, park, stare budynki majątkowe

14. Dziedzictwo przyrodnicze.

Powiat iławski jest obszarem o dużej różnorodności przyrodniczo- krajobrazowej i objęty jest różnymi formami ochrony przyrody na mocy ustawy o ochronie przyrody. Łączna powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona stanowi ok. 43 % powierzchni powiatu .

Na terenie powiatu znajdują się n/w formy ochrony przyrody:

1. Natura 2000

- SOO „Dolina Drwęcy” PLH280001,
- SOO „Jezioro Karaś” PLH280003,
- OSO „Lasy Iławskie” PLB280005,

2. Rezerваты przyrody:

- jez. Gaudy (pow.323,53 ha, gm. Susz)
- jez. Czerwica (pow.22,3 ha gm. Susz i Iława)
- jez. Karaś (pow.815,48 ha gm. Iława)
- rzeka Drwęca (pow.1888,27 ha ,gm. Lubawa i Iława)
- jez. jasne (pow.106,3 ha gm. Iława)

3. Pomniki przyrody - 163 pomników przyrody

4. Parki Krajobrazowe:

- Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich , (pow.7151,2 ha ,wraz z otulina 14882,6 ha , gm. Lubawa , Ostróda , Dąbrówno)
- Park Krajobrazowy Pojezierza Iławskiego (pow.22638,1 ha ,wraz z otuliną 16419,1 ha , gm. Iława, Zalewo, Susz,

5. Obszary chronionego krajobrazu :

- Kanału Elbląskiego na terenie gm. Zalewo i Iława
- Pojezierza Iławskiego gm. Zalewo ,Iława, Susz, m. Iława
- Rzeki Liwy Gm. Susz
- Jez. Goryńskiego w gm. Kisielice
- Dolina Dolnej Drwęcy, w gm. Iława , Lubawa , m. Iława oraz m. Lubawa
- Dolina rzeki Wel w gm. Lubawa

6. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe.

7. Użytki ekologiczne. (Czaplak -gm. Zalewo ,J. Łajskie, Kociołek, Plajtek Mały, Plajtek Duży - w gm. Iława)

8. Stanowisko dokumentacyjne „Losy’ -odkrywka kredy integracyjnej- gm. Lubawa

Obszar powiatu iławskiego obejmujący obejmuje zabytki wpisane do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

	Zabytki nieruchome	ruchome	archeologiczne
1. Miasto i gmina Iława	53	47	5
2. Miasto i gmina Lubawa	62	367	4
3. Miasto i gmina Susz	76	42	1
4. Miasto i gmina Kisielice	16	27	3
5. Miasto i gmina Zalewo	30	97	10

Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu iławskiego.

Analizę SWOT opracowano na podstawie analiz i materiałów własnych dla 3 obszarów: zagospodarowania przestrzennego, społecznego i gospodarczego miast i gmin powiatu iławskiego mających wpływ na ochronę zabytków.

Analiza SWOT - analiza silnych (Strengths) i słabych (Weaknesses) stron badanego podmiotu w wyodrębnionych obszarach - tzw. czynników endogenicznych (wewnętrznych) oraz zewnętrznych szans (Opportunitites) i zagrożeń (Threats) - tzw. czynników egzogenicznych stanowi punkt wyjścia dla planowania strategicznego.

SILNE STRONY

- Różnorodność zabytków i miejsc o charakterze historycznym, które stanowią bogate źródło dziedzictwa kulturowego dla regionu, wzrastający poziom wiedzy i promowanie tradycji regionalizmu,
- Dogodne położenie geograficzne na terenach o dużej atrakcyjności turystycznej,
- Korzystne położenie komunikacyjne (drogowe i kolejowe),
- Środowisko przyrodnicze korzystne dla prowadzenia polityki zrównoważonego rozwoju; wysoka atrakcyjność turystyczna miast i gmin powiatu,
- Ogólnie dobrze rozwinięta sieć drogowa (droga krajowa nr 15 i 16 ,dr. wojew., drogi powiatowe i gminne),
- Planowany przebieg drogi ekspresowej S5 przez obszar Powiat Iławskiego,
- Wysoki poziom pozyskanych funduszy unijnych na inwestycje infrastrukturalne zrealizowane i będące w trakcie realizacji,
- aktywność grup kulturowych,
- dobrze rozwinięta baza kształcenia zawodowego,

SŁABE STRONY

- zły stan zachowania znacznej części zabytków,
- duży koszt rewaloryzacji zabytków i brak środków finansowania dla tego rodzaju zadań,
- niewystarczająca promocja oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego,
- niewystarczająco rozwinięta infrastruktura turystyczna i obsługa szlaków turystycznych,
- niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów historycznych,
- niewystarczające współdziałanie pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego w promowaniu atrakcyjności kulturowej i turystycznej powiatu,
- nierównomierne tempo inwestycji w sektorze prywatnym,
- brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w niektórych gminach,
- brak wystarczająco wolnych terenów pod inwestycje.

SZANSE

- wzrost zainteresowania właścicieli obiektów zabytkowych ochroną i pracami konserwatorskimi,
- rozwój agroturystyki, bud. pensjonatowego,
- budowa baz turystycznych w oparciu o obiekty i obszary historyczne,
- możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i inne,
- rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- zwiększenie ilości szlaków turystycznych prowadzących przez miasta i wsie o dużej ilości zabytków,
- wpisanie programu kanałowego na listę projektów kluczowych do sfinansowania przy udziale środków z funduszy unijnych,
- profesjonalna i efektywna promocja powiatu ,
- wykorzystanie środków z funduszy strukturalnych UE na rozwój powiatu.

ZAGROŻENIA

- pogarszający się stan techniczny zabytków spowodowany niewłaściwym użytkowaniem,
- brak środków na ochronę , zabezpieczenie i renowację zabytków,
- niewłaściwe prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie z zasadami wiedzy technicznej, nierespektowanie uzgodnień konserwatorskich,
- niedostateczne lub nieekonomiczne wykorzystanie przestrzeni,
- starzenie się i pauperyzacja społeczeństwa,
- zwiększenie migracji zewnętrznej -odpływ ludzi wykształconych, młodych,
- niespójny i niestabilny system prawny,
- niewystarczające wykorzystanie naturalnych zasobów w celach turystycznych,
- niewystarczająca ilość inwestycji przemysłowych,
- zbyt ograniczone współdziałanie wszystkich samorządów,
- brak dostatecznego zintegrowanego systemu informatycznego komunikacji społecznej.

16. Cele i kierunki działań służące powiatowemu programowi opieki nad zabytkami.

Realizacji sformułowanych wyżej celów służyć będą m.in. następujące działania:

- 1/ zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego
- 2/ szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu
- 3/ edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym
- 4/ promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego, służąca kreacji produktów turystyki kulturowej.
- 5/ wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- 6/ opiekuńcze ,restauratorskie i budowlane przy obiektach zabytkowych, co do których samorząd powiatu iławskiego ma tytuł prawny , zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów, oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie.

Realizacji sformułowanych kierunków i celów służyć będą m.in. następujące działania:

- 1/ uwzględnienie wszelkich uwarunkowań z zakresu ochrony zabytków w aktach prawa lokalnego dot. to min. miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miast i gmin, lokalnych programów rewitalizacji i strategii ,oraz innych dokumentów planistycznych jak studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego ,

- 2/ wspieranie inicjatyw jednostek organizacyjnych, instytucji i właścicieli obiektów zabytkowych, mających na celu pozyskiwanie środków finansowych z dostępnych źródeł, przeznaczonych na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- 3/ zabezpieczenie środków finansowych w miarę posiadanych możliwości, w budżecie powiatu,
- 4/ ustalanie zasad i kryteriów udzielania dotacji, zawierania umów, kontroli i rozliczania przyznanych dotacji,
- 5/ ścisła współpraca z jednostkami samorządowymi, Urzędem Marszałkowskim i Warmińsko-Mazurskim Konserwatorem Zabytków w zakresie min. :utrzymania istniejących i tworzenia nowych szlaków kulturowych , oznakowania szlaków i tras turystycznych ,ścieżek edukacyjnych ,zagospodarowania innych miejsc atrakcyjnych turystycznie,
- 6/ współpraca z organizacjami ekologicznymi w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i ochrony środowiska,
- 7/ ustanawianie przez starostę na wniosek Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków,
- 8/ nadawanie i cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków :prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków , wydawanie osobom fizycznym legitymacji, a osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym zaświadczeń o powierzeniu funkcji społecznego opiekuna zabytków,
- 9/ wdrożenie i promocja obiektów zabytkowych do kompleksowej oferty turystycznej powiatu min. w formie wystaw targowych , wydawnictw adresowanych do biur podróży i instytucji zajmujących się organizowaniem ruchu turystycznego,
- 10/ współpraca z samorządami, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi, instytucjami kościelnymi i organizacjami wyznaniowymi, działającymi w sektorach edukacji oraz kultury i sztuki w zakresie:
 - edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży
 - organizacji konkursów poszerzających wiedzę uczniów na temat dziedzictwa kulturowego i jego ochrony,
 - upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych powiatu ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież
 - organizacja imprez mających znaczenie dla rozwoju kultury i integracji społeczności powiatu
- 11/ wprowadzanie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic

informacyjnych, mapy zabytków, stosownych znaków na obiekcie zabytkowym obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego powiatu po uzgodnieniu z Warmińsko -Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

12/ udostępnienie informacji o zabytkach na stronie internetowej powiatu.

17. Metody wdrażania powiatowego programu opieki nad zabytkami

1. Instrumenty prawne i instytucjonalne.

W realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty ogólne, określone w programach rządowych i wojewódzkich oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, a także narzędzia i środki własne Powiatu Iławskiego, uczestniczącego w realizacji programu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, Kościołów i innych organizacji wyznaniowych oraz instytucji pozarządowych.

Powodzenie realizacji programu wymaga współdziałania powiatu zarówno z jednostkami samorządu położonymi na terenie powiatu, jak i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków, spełniającymi istotną rolę w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

2. Instrumenty finansowe.

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest dość skomplikowany. Najogólniej źródła finansowania tej sfery można podzielić na:

1. źródła publiczne - budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej (programy operacyjne) inne źródła
2. źródła prywatne - środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.

Podstawowym źródłem finansowania zadań niniejszego programu będą fundusze własne, wspomagane środkami pochodzącymi od innych podmiotów merytorycznie zaangażowanych w ochronę i opiekę nad zabytkami. Będą to zarówno środki budżetowe jak i fundusze strukturalne, przy czym prace konserwatorskie przy obiektach należących do osób prywatnych, będą wymagały zaangażowania środków prywatnych.

Planowane jest również wykorzystanie funduszy unijnych, ubiegając się o dofinansowanie na realizację projektów związanych z programem opieki nad zabytkami, na szkolenia, promocję, tworzenie lokalnych oraz regionalnych produktów, marek turystycznych, tworzenie miejsc pracy związanych z dziedziną kultury, turystyki i edukacji.

3. Instrumenty społeczne.

W działaniach powiatu przewidywane jest prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków, a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Powiatu Ławskiego.

4. Monitoring działania programu.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, za monitorowanie realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami, odpowiada Zarząd Powiatu, który co 2 lata będzie sporządzał stosowne sprawozdanie i przedstawiał je Radzie Powiatu. Monitoring realizacji PROGRAMU w zakresie rzeczowo-finansowym prowadzony będzie przez pracowników Starostwa Powiatowego w Ławie.

Załączniki :

1. Wykaz zabytków nieruchomych Powiatu Ławskiego wpisanych do rejestru zabytków.
2. Wykaz zabytków archeologicznych Powiatu Ławskiego wpisanych do rejestru zabytków.